

Werelddialoog aan de mediationtafel

Jent Bijlsma & Janny Dierx

Het einde van de zomer kondigde zich de afgelopen jaren in Nederland steevast aan met de haast traditioneel geworden discussie over de te vroege intocht van pepernoten in de schappen van de landelijke grootgrutters. Een deel van de volwassen mededeelnemers aan het 'kinderfeest' Sinterklaas klaagde luidkeels bij de net ontstoken kachel dat de puurheid van het feest meer en meer bezoedeld raakte door de klauwen van perfide, op winstbejag uit zijnde, ondernemers. De klagers presenteerden zich als hoeders van het pure feest, die *en bloc*, dapper in verzet, de booswichten de les lazten. Met als ultieme verzetsdaad: het niet voor half november inslaan van de lekkernij.¹

Ook dit jaar wierp Sinterklaas zijn schaduw ver vooruit. Maar anders dan in voorgaande jaren werd de discussie niet gevoed door inheemse, binnenlandse kritiek, maar door een rapport van buitenaf. Het rapport waarin het CERD (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination*; het Internationaal Comité tegen Rassen-discriminatie van de Verenigde Naties) concludeert dat er in Nederland sprake is van toename van discriminatie en stigmatiseren van mensen van Afrikaanse komaf en – samengevat – dat sprake is van 'structurele onzichtbaarheid' van deze discriminatie in het maatschappelijke leven. Het CERD staat stil bij de sociale censuur en het (gebrek aan) handelen van de autoriteiten. De zogenaamd 'oer-Hollandse Zwarte Piet' is het tastbare symbool van negatieve stereotypering. Het CERD bepleit dat Nederland toegang moet bieden tot de juiste rechtsmiddelen

1 Ter ondertiteling voor de Vlaamse lezer, deze voetnoot. Deze beginpassage van ons discussiestuk is alleen te begrijpen voor de 'rasechte Hollander' die het sinterklaasfeest met de paplepel kreeg ingegoten. De passage illustreert het heftige sentiment van een deel van uw noorderburen rondom (verandering van) de viering van het jaarlijkse sinterklaasfeest van 5 december. Het behouden van de charme van het feest – een niet-commerciële traditie met liefst zelfgemaakte surprises en gedichten in tegenstelling tot het inslaan van louter dure cadeaus voor de kinderen – is al jaren het voorwerp van maatschappelijke discussie in Nederland. Tot voor kort keerde het maatschappelijke ongenoegen over de veranderingen in de beleving van het feest zich met name tegen de commercieel gedreven veranderingen. Symbool daarvan is dat de lekkernijen die van oudsher bij de decembermaand horen (pepernoten, speculaas, taaitaai, chocoladeletters) steeds vroeger in het jaar in de verkoop komen. Waarom is dat erg, vraagt u zich af? Als het gaat om lekkernijen, wat is erop tegen die in de zomer te nuttigen? De 'harde kern' van sinterklaasvierders, zichzelf tonend als 'de ware gelovigen', wil dat nu juist voorkomen. Pas bij de intocht van Sinterklaas en zijn Zwarte Pieten in de novembermaand voorafgaand aan het feest zouden diens lekkernijen in de winkels moeten opduiken. Juist de beperkte beschikbaarheid maakt de lekkernijen in de ogen van dit bevolkingsdeel bijzonder. Inmiddels richt de maatschappelijke behoudzucht zich op de figuur van Zwarte Piet zelf. Deze is nu voor dat deel van de autochtone Nederlanders een symbool geworden van de inbreuk die 'de multiculturele samenleving' maakt op de zogenoemde 'autochtone culturele gebruiken' (een stereotypering van jewelste, uiteraard). Deze groep Nederlanders, aangevuurd door politici als Geert Wilders van de PVV, claimen dat 'ze' (lees: buitenlanders/immigranten/nieuwkomers/vreemdelingen) niet alleen 'onze huizen en ons werk inpikken', 'hun kinderen op onze kosten naar school sturen', maar nu ook nog 'ons nationale kinderfeest afpakken'.

om die discriminatie te bestrijden. Het CERD roept de Nederlandse overheid op om beleid te ontwikkelen om de toename van discriminatie en het stigmatiseren van mensen van Afrikaanse komaf te keren. Daarbij nodigt het CERD de overheid uit tot 'het vinden van een redelijke balans, met respect voor de menselijke waardigheid en mensenrechten van alle inwoners in het land'. Dan doelt het CERD met name op de figuur Zwarte Piet. Die is inmiddels uitgegroeid tot het internationale icoon van het discriminatoire gehalte van Nederland.

De reactie van de overheid liet niet lang op zich wachten. Bij monde van 'onze' minister-president Mark Rutte kwamen 'wij' erachter dat 'Zwarte Piet ... symbool geworden [is] voor een diepere discussie over racisme en discriminatie. Hoe het ventje er uitziet staat daar volgens mij los van.' De premier leek niet echt een rol weggelegd te zien voor de overheid: 'Zwarte Piet is geen staatsaangelegenheid.' Bovendien waarschuwde Rutte ons: 'Behoed je voor een land waar de staat bepaalt hoe een volksfeest eruitziet. Dat lijkt me echt iets voor het volk.' De opmerkingen van Rutte leidden niet tot een dialoog, integendeel. Jerry Afriyie, van 'Nederland wordt beter' (een stichting die zich inzet voor een toekomst zonder racisme en uitsluiting) reageerde meteen als door een wesp gestoken: 'Nu blijkt de premier dus niet de premier van zwarte Nederlanders. Ik vind dat een heel kille boodschap.' Barryl Biekman, voorzitter van het Landelijk Platform Slavernijverleden, stelt dat de premier 'lijnrecht' ingaat tegen de aanbevelingen van het VN-comité.

Het afgelopen jaar draaiden wij als mediators mee bij de Rechtbank Rotterdam en bij de Utrechtse pilot herstelbemiddeling in strafzaken van het ministerie van Veiligheid & Justitie.² De Utrechtse pilot onderscheidt zich van andere pilots, omdat er zo veel mogelijk in de politiefase al naar mediation wordt verwezen. Het doel van deze pilot is met name die zaken te verwijzen die op wijk- of buurtniveau tot onrust leiden en de bemiddeling niet te beperken tot de slachtoffers en daders in strafrechtelijke zin. In veel van die zaken spelen (veronderstelde) afkomst, (veronderstelde) culturele gebruiken, gewoonten en (gevoelens van) discriminatie een rol. Wij – een Zeeuwse blondine en een rossig bebaarde Fries – bemiddelden onder meer in ruzies rondom 'Zwarte Piet of Niet', veronderstelde vooroordelen op het hoogtepunt van 'Charlie Hebdo', de door buurtbewoners ervaren overlast door 'Marokkaanse crimineeltjes', onenigheid over vrije partnerkeuze voor jonge vrouwen van Turkse komaf en daarbij horende vermoedens van eerwraak, conflicten tussen burens van al dan niet Koerdisch/Turkse komaf, van Marokkaanse komaf, van Nederlandse en Ghanese komaf, Ghanezen uit het noorden en het zuiden van dat land, christelijke Syriërs en Syrische moslims, alevitische moslims en soennitische moslims. Kortom, een rijk palet van culturele verschillen, waarbij mensen zichzelf en anderen indelen in bevolkingsgroepen en het eigen of het gedrag van de ander daaraan (soms terecht en soms onterecht) toeschrijven. De maatschappelijke strijd (het 'wij/zij-denken') werkt door in ruzies tussen mensen

2 Zie voor meer informatie over deze pilots de website www.immediate.nu en www.mediationinstrafzaken.nl, voor de tussenrapportage van de evaluatie van deze pilots de website van het WODC: www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/2377-de-effecten-kosten-en-baten-van-herstelbemiddeling.aspx?cp=44&cs=6796. Zie over de eindrapportage en de reactie van de minister van V&J daarop het signalement elders in dit themanummer.

van vlees en bloed van verschillende afkomst die elkaar in het dagelijkse leven tegenkomen of juist uit de weg proberen te gaan.

In onze mediator-ogen vertoont het Nederlandse zwartepietendebat veel overeenkomsten met wat de partijen over hun beleving van culturele verschillen te berde brengen tijdens een mediation. Zo'n dispuut gaat ook gepaard met het innemen van (stellige) standpunten, niet gecheckte aannames, het diskwalificeren van (wat) de ander (wil, ziet of zegt), het zichzelf als slachtoffer presenteren en (een bepaalde mate van) onverschilligheid ten opzichte van de beleving van de ander(en). Zowel op maatschappelijk als op individueel niveau belemmeren dit soort mechanismen de communicatie.

Als mediators in strafzaken, dat is onze opdracht, zien we keer op keer het belang van het doorbreken van het slachtoffer-daderdiscours, dat ook wordt gevoed door 'de strijd' op het collectieve niveau (de maatschappelijke en sociale strijd) en zich op het individuele niveau manifesteert. Als dit lukt, kan eenieder aan zo'n mediationgesprek (en dus op microniveau) meedoen als *onderhandelingspartner*, precies zoals Nadia Fadil elders in dit nummer schrijft over de sociale strijd op collectief niveau.

Ons praktijkbericht is dus dit: de grote maatschappelijke problemen van onze tijd, de sociale strijd die nu gaande is over hoe we met zijn allen op een vreedzame(re) manier samen kunnen leven, vergen ook een dialoog op individueel niveau. Met 'we' bedoelen wij de bewoners van een wijk, van een stad of van een land: afkomstig uit alle windstreken van de wereld (en inclusief wijzelf). De mediationtafel is één van de plekken waar die dialoog plaats kan vinden. Door het zo veel mogelijk betrekken van omstanders en andere betrokkenen (het zogenoemde conferentie-model bij mediation), kan een mediation een katalysator zijn voor het uiten van maatschappelijk ongenoegen en het aanboren van positieve aanknopingspunten voor verandering. Een voorbeeld daarvan is een gesprek tussen autochtone bewoners en hangjongeren van Marokkaanse komaf naar aanleiding van vernielingen. Zo'n gesprek gaat dan ook over de bij deze jongeren veronderstelde haat tegen autochtone Nederlanders en het veronderstelde gevaar voor radicalisering. Herstelbemiddeling en herstelrecht is dus ook in dat opzicht van betekenis. Het ministerie van Veiligheid & Justitie heeft bij de begrotingsbehandeling van 2015 besloten dat mediation in strafzaken in Nederland de komende jaren op beperkte schaal zal worden ingezet (al is het nog steeds niet helemaal duidelijk hoe). Met dit praktijkbericht willen wij ervoor pleiten dat mediation in strafzaken ook als een bijdrage aan het bestrijden en voorkomen van discriminatie en stereotypering kan worden gezien. We voegen enkele van onze recente bevindingen toe aan dit themanummer over culturele aspecten van het herstelrecht.

Matchen

Voor welke zaken is verwijzing naar mediation in strafzaken geschikt? Dat is steevast een vraag in elk gezelschap van verwijzers (politiefunctionarissen, officieren van justitie, parketmedewerkers, advocaten, rechters, professionals in de strafrechte-

lijke en de daaraan verbonden ‘interventie’-keten) met belangstelling voor mediation in strafzaken. Ons antwoord is ook steevast: in beginsel zijn alle zaken met een aangehouden verdachte en diens slachtoffer geschikt. Bepalend is uiteindelijk of deze verdachte en dit slachtoffer dan wel deze groep mensen met elkaar in gesprek kunnen en willen gaan. In de aparte voorgesprekken die je als mediator voert met verdachten, slachtoffers en mogelijk andere betrokkenen bereid je niet alleen de deelnemers voor op de eventuele volgende stap, maar probeer je zelf – als een soort relatiebemiddelaar – af te tasten of er inderdaad sprake zou kunnen zijn van ‘een match’. Die aftastende fase is ook een belangrijke voorbereiding op het proces zelf. Juist als het gaat om discriminatie en vooroordelen, kan de mediator door het stellen van vragen of het vragen naar uitleg al iets op gang brengen bij de betrokkenen. Zo vroegen wij aan de vader van Marokkaanse afkomst wat hij vond dat zijn zoon – die door de (volgens vader en zoon racistische) autochtone burens werd beschuldigd van voortdurende pesterijen – zou moeten leren over het omgaan met mensen met een sociale dan wel verstandelijke beperking. Het bleef lang stil. ‘Dat is eigenlijk wel een goeie vraag’, antwoordde de man ten slotte.

Er kan vaak heel goed worden gepraat over ieders vooroordelen en de al te menselijke neiging om (te) snel conclusies te trekken. In de mediation worden de deelnemers zowel geconfronteerd met hun eigen gedachten en aannames over de ander als met de aannames die de ander heeft over henzelf. Het zetten van die eerste stap: meedoen als een onderhandelingspartner die een aandeel heeft in de grote maatschappelijke problemen van onze tijd, dat is vaak de allermoeilijkste. Waarom? Omdat het betekent dat verantwoordelijkheid moet worden genomen voor het eigen aandeel. En ieders aandeel komt aan bod. Je gediscrimineerd voelen is één ding dat bespreekbaar moet kunnen zijn. Het is moeilijk samenleven met een buurman die bij iedere ruzie over de heg roept ‘Ga terug naar je eigen land!’ Aan de andere kant wordt overbrengen van het gevoel van gediscrimineerd te zijn soms door de andere partij ervaren als een machtsmiddel. ‘Zodra ik een onwelgevallige boodschap heb, word ik beticht van discriminatie’, is dan de klacht. Dat noemen we het ‘het trekken van de discriminatiekaart’; soms onbewust, soms instrumenteel. In mediation is het de kunst om niet te blijven steken in een debat over principes, maar om ook een gezonde uitwisseling van emoties en gevoelens op gang te brengen. Als die stap eenmaal wordt gezet, dan volgt er altijd wel iets. Die eerste stap zetten, dat wordt begeleid en ‘gemasseerd’ door de twee mediators die in onze pilots de mediation uitvoeren. Dat het er twee zijn, blijkt keer op keer nodig in de conflicten waarbij de hedendaagse sociale strijd een rol speelt. En die strijd speelt het vaakst in wijken waar mensen van velerlei afkomst samen moeten (en soms helemaal niet willen) leven.

Schaamte als bron van agressie

In zulke zaken speelt schaamtecultuur toch zeker een grote rol? Deze als vraag verpakte veronderstelling horen wij vaak. De vragensteller lijkt er daarbij van uit te gaan dat er een alomvattende verklaring is voor (agressief) gedrag en impliciet dat

er een soort cultuurdeterministisch excuus bestaat. Bij doorvragen blijkt dat 'schaamtecultuur' een diffuus, ongrijpbaar begrip is.

De cultureel criminoloog Aart Broek maakt korte metten met het begrip (Broek, 2007, 2015). Hij stelt dat het niet bestaat. Cultuur bestaat, religie bestaat en ja: schaamte bestaat natuurlijk ook. Hij betoogt dat etniciteit of religie juist niet een primaire bron van geweld zijn, maar dat dit eerder universele gevoelens van schaamte zijn. Broek neemt als uitgangspunt dat de sociaal-culturele omgeving weliswaar de oorsprong van het handelen is, maar tegelijkertijd een van de vele vormende factoren te midden van andere. Hij beschrijft dat sociale processen, dwars door alle culturen en sociale groepen heen, helemaal niet zo verschillend zijn als 'wij' menen of verwachten. En dat schaamte niet iets exclusiefs is voor de islamitische wereld. Hij omschrijft schaamte voorts als 'sociale pijn', een afwijzing van de persoonlijke identiteit als zodanig en als 'het pijnlijke gevoel', nauw verwant aan woede, dat we krijgen als we in onze beleving sociaal en emotioneel (opnieuw) worden 'afgeserveerd'. Een krenking waarop niemand zit te wachten.

Schaamte is een substantieel ander gevoel dan een schuldgevoel. 'Schuld is het gevoel waarbij je je afvraagt wat jouw handelen een ander voor nadeel berokkent. Met schaamte denken we onze eigen kant op: wat doet de ander ons aan of dreigt de ander ons aan te doen', aldus Broek. De ervaring van het kleineren door afwijzen brengt een pijn teweeg, die hersenfuncties aan het werk zet die ook bij fysieke pijn actief zijn (Broek, 2007, 2015). Schaamte kan zo een bron van agressie worden: om te voorkomen dat we ons machteloos en waardeloos voelen. Deze schaamte kan gepaard gaan met de (driftige) neiging om de schuld buiten zichzelf te plaatsen en om 'terug te slaan' (vergelding), waarbij weinig ruimte overblijft voor empathie. Het vertoonde gedrag leidt tot een nog verdere verwijdering van diegene en/of datgene dat de schaamte veroorzaakt. En verdiept zo het ontstekingsmechanisme, waardoor de onder hoogspanning staande banden nog verder worden opgepompt. Als de mogelijkheden niet bestaan om de sociale banden (opnieuw) aan te halen ligt een nieuwe en heftiger escalatie voor de hand. Dit proces zien we geregeld zo terug in mediation gesprekken. Juist als het gaat om de precaire zaken waarbij (cultureel) zelfbeeld en (beleefde) werkelijkheid niet met elkaar in de pas lopen.

Cultuurverschil Utrecht en Rotterdam?

Ook zien wij een verschil tussen Utrecht en Rotterdam. Wij denken dat dit op gang wordt gebracht door de ontwikkeling van Vreedzame Scholen en de Vreedzame Wijk in Utrecht en Het Utrechts Mediatie model (Dierx & Verhoeff, 2013) en het (vooral nog) ontbreken daarvan in een grote stad als Rotterdam. Het Utrechts Mediatie model stoelt op de verworvenheden van de zogenoemde Vreedzame Wijk en Vreedzame School-aanpak. In Utrecht wordt al meer dan een decennium op een positieve manier gebruikgemaakt van de invloed van de omgeving en wordt systematisch aandacht besteed aan het ontwikkelingsperspectief van jonge adolescenten. Voor een goede ontwikkeling is het nodig dat kinderen en jongvolwassenen zich sociaal-emotioneel geborgen weten (*a sense of belonging* ontwikke-

len) en dat er perspectief bestaat op duurzame toekomstverwachtingen (zie ook Dierx & Verhoeff, 2013; Pauw 2014).

Aandacht voor culturele verschillen in achtergrond is hierbij onmisbaar. In de Vreedzame Aanpak wordt dit positief benaderd. Mensen – zijnde sociale wezens – hebben een minimale hoeveelheid van duurzame, positieve en belangrijke persoonlijke relaties nodig om te kunnen opgroeien en leven. Religie, maar ook andere ‘*communities*’, zoals de Vreedzame School of Vreedzame Wijk, kunnen voorzien in die menselijke behoefte. Het idee achter de Vreedzame Wijk is dat vooral de meest kwetsbare jongeren te maken hebben met leefomgevingen die steeds minder verbindingskracht ontwikkelen. Denk aan probleemgezinnen, anonieme en/of als onveilig bekend staande buurten, en meer in het algemeen: opgroeien in een samenleving die deze jongeren eerder als probleem dan als potentieel beschouwt. In de Vreedzame Wijk wordt getracht daaraan een tegenwicht te bieden door een klimaat van sociale verbondenheid – en een pedagogische ‘*village*’ – te creëren. Dit gebeurt met name door volwassenen (leerkrachten, professionals in welzijn en kinderopvang, ouders, vrijwilligers, winkeliers en burgers in het algemeen) beter toe te rusten, zodat ze met zelfvertrouwen kunnen handelen. Hiermee wordt niet alleen de balans tussen steun en toezicht weer hersteld, die zo belangrijk is voor een goede opvoeding, maar wordt ook gewerkt aan het bevorderen van sociale cohesie in de wijk.

Niet alleen ouders hebben een belangrijke invloed op de persoonlijke vorming van hun kinderen, anderen beïnvloeden evenzeer. De Vreedzame School benut dus ook de kracht van de invloed van leeftijdgenoten op elkaar. Peermediation is een van de krachtige middelen die daarbij worden ingezet. De afgelopen jaren zijn op Utrechtse basisscholen duizenden peermediators opgeleid (met diploma en al). Veel van deze jongeren zijn inmiddels (jong) volwassen. Het lijkt dat het op grote schaal en op jonge leeftijd aanleren van mediationvaardigheden verschil kan maken. Het Utrechts Mediatiemodel bouwt hierop door: niet alleen kinderen en adolescenten worden getraind in conflictvaardigheid. Ook hun ouders, leerkrachten, hulpverleners in de buurt, politie en (vrijwillige) buurtbemiddelaars worden getraind in herstellbemiddeling. Als sprake is van ‘heftige’ buurtconflicten en aangiften bij de politie, wordt doorverwezen naar professionele mediators.

Al werkend in Rotterdam en Utrecht bemerken wij enkele verschillen. In de eerste plaats zien we die in de reacties in de omgeving van de jongeren. Een zaak waarbij een Vreedzame School of een Vreedzame organisatie is betrokken, verloopt anders dan wanneer dat niet het geval is. Waar blijkt dat bijvoorbeeld uit? In de regio Rotterdam hebben wij het tot nu toe bijvoorbeeld nog maar één keer meegeemaakt dat een schooldirecteur zich inhoudelijk en samen met alle betrokkenen wilde bekommeren om de gevolgen van een vechtpartij tussen scholieren, waarvan aangifte was gedaan en het door medeleerlingen gefilmde verloop van deze actie op YouTube was beland. De directeur van een Vreedzame School is veel minder geneigd om te antwoorden: ‘Deze ruzie speelde zich af na schooltijd en buiten de schoolmuren’ of ‘Hier zit ik niet op te wachten, laat de ouders zelf aangifte doen.’ Ofwel – om met Rutte te spreken: daar gaat het volk over. Op een Vreedzame School gaat – nog steeds Rutte – het volk er ook over: daar wordt echter niet

weggekeken. Het gesprek aangaan over het nemen van de eigen verantwoordelijkheid raakt daar steeds meer ingeburgerd.

De verdere sociale omgeving van de jongeren wordt ook 'aangeraakt' en beïnvloed door de zichtbaarheid van de vreedzame uitgangspunten in de dagelijkse gang van zaken. Ouders worden gevoeliger gemaakt voor de vreedzame uitgangspunten, als ze zien hoe hun eigen kinderen met conflicten omgaan en als ze merken dat 'vreedzame professionals' laten merken dat ze hetzelfde met hun kinderen voor hebben als zij zelf. Ook als kinderen fouten maken of zich grensoverschrijdend gedragen.

Ten slotte merken wij het ook bij de jongeren zelf. In het kader van de hiervoor genoemde pilots herstellbemiddeling van het ministerie van Veiligheid & Justitie is door de Utrechtse politie in het kader van de ontwikkeling van De Vreedzame Stad in de loop van 2015 een zestigtal strafzaken doorverwezen naar mediation (zie de links naar de websites onderaan dit Discussiestuk). Inmiddels is een aantal 'voormalige peermediatoren' als verdachte opgedoken in Utrechtse strafzaken. Het mediator-zijn en/of het hebben van mediationvaardigheden verheft hen niet boven een ander, ze zijn (net zoals wij) niet ineens *qualitate qua* 'een beter mens'. Wel merken wij dat deze jongeren goed in staat zijn om 'mee te komen in de straatcultuur' én in mediation. Ze zijn in staat om snel te schakelen tussen de ene en de andere wereld. Bovendien zijn ze in staat te reflecteren op de groepsdynamiek waar ze aan meededen. Dat 'meelopers medeschuldig zijn' is een gedeelde norm. En ze kunnen hun ouders goed uitleggen wat wij – de mediators in strafzaken – komen doen. Er is bij deze jongeren een handelingsperspectief bijgekomen. En dat kan door de buitenwereld steeds opnieuw worden aangeboord. Is dat een stap vooruit? Wij denken het wel.

De mediator verkleurt (niet) mee

Het vak van de mediator verandert onder invloed van het vele bemiddelen in dit type conflicten ook. Mediators kennen allemaal de vijf 'universele' basisbeginselelen van mediation: neutraliteit, vrijwillige deelname van partijen, vertrouwelijkheid, zelfbeschikking van partijen en procedurele rechtvaardigheid (zie Dierx & Van den Hoek, 2012: hoofdstuk 7). De invulling van deze begrippen bij bemiddeling in strafzaken laat zien dat er sprake is van verschuivende panelen. Neem bijvoorbeeld de 'neutraliteit' van de mediator. De mediator in strafzaken staat om te beginnen al niet neutraal tegenover 'de daad'. Die wordt veroordeeld en vaak betreurd. In de mediation ligt vervolgens de nadruk op de dader als mens: is die in staat om verantwoordelijkheid te nemen voor de daad en heeft de dader ook ander gedrag in huis?

De traditionele invulling van de neutraliteit van de mediator heeft zich ontwikkeld vanuit de claim 'objectief', 'waardenvrij', 'rationeel', 'kalm en rustig' en 'boven partijen staand' naar 'meerzijdig partijdig'. Benjamin (1999, 2001) wijst erop dat de notie van neutraliteit is voortgebracht in westers georiënteerde samenlevingen en dat het een overblijfsel is van technisch-rationeel denken. Benjamins kritiek op de invulling van 'neutraliteit' is dat het tot een opdracht is geworden aan de

mediator om 'de heilige' uit te hangen, zeg maar: de mediator als toonbeeld van voorbeeldigheid. Dat dit in de praktijk niet waar is en een dergelijke hovaardige houding eerder belemmerend dan constructief werkt, werken wij in een volgend artikel nog graag uit.

Mediations in zaken die te maken hebben met discriminatie en mensen samenbrengen van verschillende afkomst herbergen vaak oververhitte, verbitterde en al vele jaren bestaande (al dan niet latente) dan wel door de jaren heen steeds opnieuw verzwaarde conflicten. Deze conflicten zijn niet gebaat bij een neutrale in de zin van passieve, rationele en afwachtende houding van de bemiddelaar (in de Nederlandse basisopleidingen voor mediators werd dit jarenlang met de slogan 'lui, dom, dakloos en bot' geduid). De mediator in dit soort conflicten neemt juist actief deel aan de mediation (Benjamin, 2003; Glasl, 2015). Niet alleen als observator, maar als deelnemer. Partijen mogen de mediator die bemiddelt in een conflict rondom *Zwarte Piet of Niet?* bijvoorbeeld vragen waar de mediator staat in dat debat. Onderdeel van de vertrouwensrelatie waaraan gewerkt moet worden, om succesvol een dergelijke mediation te kunnen begeleiden, is dat de mediator zichzelf inzet en laat zien. Benjamin noemt het hoogst bereikbare voor de mediator: in balans te zijn. Niet: neutraal te zijn.

En er is meer. Veel van de theorievorming rondom mediation in Nederland is de afgelopen decennia gebaseerd op het zogenoemde collaboratieve onderhandelingsmodel, integratief onderhandelen en op rationele (oplossingsgerichte) probleemoplossing. In het *Handboek Mediation*, de verplichte zware kost voor alle geregistreerde MfN-mediators,³ wordt wel uitgebreid stilgestaan bij het omgaan met culturele aspecten, maar niet zozeer bij het bemiddelen in op stereotyperingen gebaseerde conflicten. En laat je daar nu net vaak mee te maken hebben in strafzaken. 'Ons' nationale handboek lijkt ervan uit te gaan dat er idealiter een klimaat moet worden bereikt waarbij 'integratief' onderhandelen mogelijk is (Brenninkmeijer e.a., 2013). In dit onderhandelingsmodel wordt verondersteld dat partijen (tamelijk) eerlijk zijn, met open vizier aan de mediationtafel verschijnen en dat zij gericht zijn op samenwerking, het vinden van praktische en zogenoemde win-winoplossingen. Kortom, collaboratief onderhandelen gaat uit van de wil om 'het goede te doen'. Centraal in het collaboratieve onderhandelingsmodel staat het logische redeneren en als het om emoties gaat het waarderen van zoiets als 'je kwetsbaar opstellen'. Hierop is in algemene zin al eerder kritiek uitgeoefend (Benjamin, 2003; Adler, 2006). De conflicten die ten grondslag liggen aan strafzaken en die te maken hebben met discriminatie zijn uit hun aard veelal competitief. Er worden geregeld (onwrikbare) beginselen aangeroepen, moraliteit speelt een (hoofd)rol en stereotyperingen over anderen en over hun drijfveren liggen bij de participanten voor in de mond. Het gedrag dat we zien: testen, pushen, bluffen, misleiden, schreeuwen, luidkeels wenen en zelfs flauwvallen. Conflicten waar zoveel passie in zit, worden ook met veel passie en veel arbeid 'bemiddeld'.

3 MfN staat voor Mediatorsfederatie Nederland: de beroepsgroep van mediators die een register van gekwalificeerde mediators bijhoudt. Het Handboek hoort bij de basisopleiding van MfN-geregistreerde mediators. Zie <http://mediatorsfederatienederland.nl>.

Voor domme, dakloze en luie mediators is er geen plaats. Om over bothed maar te zwijgen.

In het mediationjargon is ook jarenlang de oneliner 'het probleem scheiden van de persoon' gebruikt om snel te duiden wat er in een mediation gebeurt. Deze oneliner is in conflicten waarin mensen voelen dat hun identiteit bedreigd of geschonden wordt een lege huls die getuigt van een impotente mediationstrategie. Hiermee zeggen we overigens niet dat dit alleen speelt in die conflicten waarbij de (veronderstelde) culturele achtergrond of discriminatie aan de orde is. Het gaat om een conflictdynamiek waar alle partijen en omstanders in betrokken kunnen raken. Wel is het zo, dat de dynamiek kenmerkend is voor diep(er) geëscaleerde conflicten.

Moet er eigenlijk niet standaard een mediator van allochtone afkomst meedoen als partijen van een bepaalde afkomst in een mediation zijn betrokken? Nog een vraag die geregeld wordt gesteld. Dat een mediator van allochtone komaf een verrijking in het mediationproces kan zijn, blijkt uit zaken die wij doen. Wat hier echter haakt, is de meer dan impliciete boodschap. Het is als je er goed over nadenkt één van de vele voorbeelden van het *wij/zij-denken*, waarover elders in dit themanummer wordt geschreven. Daarmee bestempelen we een mens op grond van zijn afkomst of geboorteland bij voorbaat als representant voor 'zijn groep' en 'culturaliseren' we het conflict bij voorbaat (repeteren we wat de betrokken partijen zelf al deden en betrekken we zelfs de afkomst van de mediator daarbij). Een complete re-enscenering van de conflictsituatie. Terwijl het veel belangrijker is om in dialoog te gaan over wat het voor de mensen persoonlijk betekent. Een mediator, van welke komaf dan ook, kan vragen: 'Leg het *mij* uit, zodat *ook ik* het beter kan begrijpen.'

Literatuur

- Adler, P.S. (2006) Protean Negotiation, Rejecting Orthodoxy and Shifting Shapes. In: A. Kupfer Schneider & C. Honeyman (red.), *The Negotiator's Fieldbook* (p. 17-27), Washington: American Bar Association.
- Benjamin, R.D. (1999) *Guerilla Mediation: the use of warfare strategies in the management of conflict*. Beschikbaar op: www.mediate.com//articles/guerilla.cfm (geraadpleegd op 28 september 2015).
- Benjamin, R.D. (2001) *The Risks Of Neutrality – Reconsidering The Term And Concept*. Beschikbaar op: www.mediate.com//articles/guerilla.cfm (geraadpleegd op 28 september 2015).
- Benjamin, R.D. (2003) Managing the Natural Energy of conflict. Mediators, Tricksters, and the Constructive Uses of Deception. In: D. Bowling & D. Hoffman (red.), *Bringing Peace into the Room: How the Personal Qualities of the Mediator Impact the Process of Conflict Resolution* (p. 79-134), San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Brenninkmeijer, A. e.a. (2013) *Handboek Mediation*, 5e druk. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Broek, A.G. (2007). *Schaamte: brandstof voor agressie en geweld*. Essay voor het 1e Nederlandse Congres over culturele Criminologie, 28 en 29 juni 2007, Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Broek, A.G. (2015) *De terreur van schaamte*. Haarlem: Uitgeverij In de knipscheer.

Jent Bijlsma & Janny Dierx

- Dierx, J. & A. van den Hoek (2012) *Mediation in strafzaken. De praktische toepassing van restorative justice en herstelrecht*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Dierx, J. & C. Verhoeff (2013) Het Utrechts Mediatie-model: opvang voor basisconflicten op wijkniveau. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 13(3), 46-65.
- Glasl, F. (2015) *Handboek Conflictmanagement*. Amsterdam: SWP Uitgeverij.
- Pauw, L. (2014) *Van gedragsregulering naar opvoeding. Het voorkomen en aanpakken van ongewenst gedrag in de vreedzame school*. Amsterdam: SWP Uitgeverij.